

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора історичних наук, професора

Красножона Андрія Васильовича

на дисертаційну роботу **Литвинчука Іллі Володимировича**
на тему «**Урбаністичні фортифікаційні комплекси міст Поділля у II пол.
XVI-I пол. XVII ст.**»,

представленої на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 191 *Архітектура та містобудування*
галузі знань 19 *Архітектура та будівництво*

Актуальність теми дисертаційної роботи визначається наступними факторами. По-перше, фортифікаційні об'єкти українського порубіжжя, де Поділля посідає ключове місце, досліджені значно менше, ніж у інших регіонах (Волинь, Галичина, Слобожанщина, Крим) та ба більше – як окремі оборонні комплекси. Ця територія потребує нових досліджень та узагальнення вже існуючих знань. По друге, Руйнування пам'яток фортифікаційного мистецтва та ймовірні перепланування історичних вулиць загрожують втратами культурної спадщини. Необхідні термінові польові дослідження для їхнього документування. Захисні споруди мають великий потенціал для культурного та економічного відродження міст, але перебувають у занедбаному стані. Ревіталізація та використання їх у туризмі повинні базуватися на наукових підходах. По третє, історичні фортифікаційні об'єкти є важливими для національної ідентичності та патріотичного виховання, оскільки свідчать про високий розвиток матеріальної українського народу у ранньомодерний період та її зв'язок із Західною Європою.

Наукова новизна положень і висновків дисертації. Ознайомлення зі змістом дисертації Литвинчука І.В. надає підстави для констатації, що вона дійсно є оригінальним дослідженням актуальності теми урбаністичних фортифікаційних комплексів міст Поділля у XVI-XVII ст. Сформульовані положення на с.19-21 рукопису дисертації загалом можна вважати такими, що є новими і обґрунтовано структурованими за рівнем новизни, визначеним здобувачем такими термінами, як «вперше», «удосконалено», «подальший розвиток отримали».

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та їх достовірність. Обґрунтованість висновків та рекомендацій забезпечується тим, що вони випливають із отриманих емпіричних досліджень дисертаційної роботи. Основні положення дисертаційної роботи апробовані виступами на 2 міжнародних та 6 Всеукраїнських наукових конференціях. У цілому можна вважати, що наукові положення, висновки та підходи, розвинуті в дисертації, є достатньо обґрунтованими та достовірними, оскільки ґрунтуються на власноруч проведених автором натурних обстеженнях об'єктах історичних фортифікацій та спираються на існуючу методикау спеціалізованих досліджень містобудівних об'єктів.

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження в опублікованих працях. Основні наукові результати роботи викладені у 14 наукових публікаціях. Серед них: 3 - у фахових виданнях України; 3 - у наукових виданнях, що включені до наукометричних баз даних; 3 - у наукових періодичних виданнях іншої держави; 5 - тези доповідей наукових конференцій, одна з яких включена до наукометричної бази даних SciVerse SCOPUS.

Аналіз змісту дисертації. Дисертація Литвинчука І.В. містить анотацію, вступ, п'ять розділів, висновки, список використаних джерел та літератури, додатки. Загальний обсяг роботи становить 138 сторінок: з них 123 сторінки основного тексту з графоаналітичними матеріалами (рисунок і таблиці), 15 сторінок зі списком використаних джерел та 11 сторінок із 4 додатками.

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено мету та завдання, об'єкт і предмет дослідження, а також використані методи. Подано наукову новизну та практичне значення результатів, описано зв'язок роботи з науковими темами, представлено інформацію про апробацію результатів та їх публікацію, і зазначено особистий внесок автора.

Перший розділ «СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ТЕМИ ТА ДжЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ» подано у вигляді двох структурних підрозділів, перший з яких присвячений огляду існуючих досліджень, дотичних темі дисертації, проведених в межах всієї України визначаючи лакуни, які мають заповнити проведені ним дослідження. У другому підрозділі автор аналізує архівні джерела, у тому числі, історичну картографію та іконографію. У Висновках автор висловлює твердження про відсутність в українському науковому просторі

поняття, яке б всебічно характеризувало визначений ним феномен, а саме – укріпленого історичного міста із замком як єдиного містобудівного комплексу.

Другий розділ «МЕТОДИКА КОМПЛЕКСНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ УРБАНІСТИЧНИХ ФОРТИФІКАЦІЙНИХ КОМПЛЕКСІВ» складається з двох структурних підрозділів. У першому з них автор описує загальнонаукові методи досліджень, які він використав у проведенні власного дослідження. У тому числі, приділяється увага термінологічному методу, який дозволив сформулювати поняття урбаністичного фортифікаційного комплексу та надати йому дефініцію. В другому підрозділі подано професійні спеціалізовані методи з архітектури та суміжних дисциплін, які автор поєднує комплексною методикою. За основу методики взято існуючий досвід історико-містобудівних досліджень історичних місць, натомість автор доповнює їх сучасними цифровими методами та скеровує дослідження на пошук та ідентифікацію реліктів оборонних споруд.

Третій розділ «ПЕРЕДУМОВИ, ЧИННИКИ ТА ОСНОВНІ ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ УРБАНІСТИЧНИХ ФОРТИФІКАЦІЙНИХ КОМПЛЕКСІВ МІСТ ПОДІЛЛЯ У II ПОЛ. XVI-І ПОЛ. XVII СТ.» складається з трьох структурних підрозділів. У першому підрозділі автор аналізує передумови, які існували у часових проміжках, що передували хронологічним межах дослідження (II пол. XVI-І пол. XVII ст.), у другому – чинники: культурно-філософські рухи Західної Європи, природньо-кліматичні фактори, військові та політико-адміністративні чинники. У третьому підрозділі Литвинчук І.В. виділяє три основних етапів формування мережі укріплених міст Поділля.

Четвертий розділ «КОМПОЗИЦІЙНО-ПРОСТОРОВІ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ УРБАНІСТИЧНИХ ОБОРОННИХ КОМПЛЕКСІВ ПОДІЛЛЯ II ПОЛ. XVI-І ПОЛ. XVII СТ.» складається з чотирьох структурних підрозділів. У першому аналізуються функціональні, а другому – композиційно-просторові характеристики урбаністичних фортифікаційних комплексів міст Поділля. Аналіз композиційно-просторових характеристик подано з точки зору сучасної архітектурної науки, тоді як функціональний аспект розглянуто більше з історичних позицій. Третій підрозділ додатково розкриває роль приватновласницької ініціативи, яку автор вже зачепив у попередньому розділі, демонструється різниця в урбаністичних підходах польської та руської шляхти. У четвертому підрозділі подано зведений аналіз урбаністичного фортифікаційного комплексу з позиції його архаїчності/прогресивності.

П'ятий розділ «СИСТЕМА КРИТЕРІЇВ ТА ПІДБОРУ РЕКОМЕНДАЦІЙ

ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА РЕВІТАЛІЗАЦІЇ УРБАНІСТИЧНИХ ОБОРОННИХ КОМПЛЕКСІВ» складається із семи структурних підрозділів. У першому підрозділі стисло розглядаються сучасні архітектурні та містобудівні методи ревіталізації містобудівних комплексів, до яких відносяться також і урбаністично-фортифікаційні. У другому подана система критеріїв, за якими оцінюються урбаністичні фортифікаційні комплекси для прийняття подальшого рішення щодо їхньої ревіталізації. У третьому підрозділі на основні попереднього виведено алгоритм критеріїв методів ревіталізації на прикладі методу прямого відтворення, який передбачає пряму відбудову втрачених історичних об'єктів. У четвертому розділі автор приділив увагу стану збереження урбаністичних фортифікаційних комплексів, у п'ятому – видам їхньої руйнації протягом свого існування. Шостий розділ присвячено ревіталізації всього історичного міста, складовою якого є урбаністичний фортифікаційний комплекс, подається стислий огляд закордонного практичного досвіду. У цьому підрозділі Литвинчук І.В. робить спробу надати рекомендації для подальшої екстериторіальної концепції ревіталізації урбаністичних фортифікаційних комплексів в межах історико-географічного регіону України Поділля.

Кожен з розділів завершується формулюванням проміжних висновків дослідження. У *загальних висновках* до дисертації наведено узагальнюючі результати роботи.

Дисертація є завершеною науковою роботою, виконаною на високому рівні, яка відповідає вимогам академічної доброчесності та вирішує важливу науково-практичну задачу. Вона вирізняється цілісністю та логічністю викладу, оформлена згідно з вимогами Міністерства освіти і науки України для дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 191 *Архітектура та містобудування*.

Дискусійні питання і зауваження до роботи.

В ході ознайомлення з текстом дисертації та супровідними матеріалами до нього виникло ряд запитань, які, ймовірно, потребують додаткового роз'яснення у подальшій науковій діяльності автора та низка редакційних зауважень.

1. У першому розділі автором проаналізовано великий обсяг наявної літератури за темою дисертаційного дослідження, натомість, частина з неї відноситься до теми роботи досить опосередковано. Наприклад, праці історика Федора Петруня охоплюють більше причорноморські степи Кіровоградщини, Миколаївщини, Одещини, а не історико-географічний регіон Поділля,

задекларований автором як географічні межі дослідження.

2. Введено автором у роботі поняття «урбаністичний фортифікаційний комплекс» обґрунтоване і логічне, натомість, на мою думку, його обґрунтування варто було б подати у першому розділі.

3. Автор наводить велику кількість загальновідомих фактів з історії України в контексті аналізу еволюції урбаністичних фортифікаційних комплексів, але не на всі дається посилання з профільної літератури.

4. У третьому розділі автор виділяє три основних етапи формування урбаністичних фортифікаційних комплексів міст Поділля, натомість, перший етап («колонізаційний» - до II пол. XVI ст.) знаходиться поза хронологічними межами дослідження автора.

5. У п'ятому розділі автор аналізує існуючий закордонний досвід ревіталізації містобудівних комплексів, включаючи теоретичні праці, які відносяться більше до аспекту наукової розробки теми і їхній огляд було б логічно розмістити у першому розділі.

6. В процесі дисертаційного дослідження автором зібрано багатий історичний картографічний та іконографічний матеріал, виконано графоаналітичний аналіз композиції урбаністичних фортифікаційних комплексів великої кількості укріплених міст Поділля, що відображено у статтях за темою дисертації. Хотілося б побачити ці матеріали також і в додатках графічної частини роботи, але поданий в самій роботі ілюстративний матеріал по відношенню до тексту виглядає досить скромно.

Загальна оцінка роботи та висновок. Дисертація Литвинчука І.В. на тему «Урбаністичні фортифікаційні комплекси міст Поділля у II пол. XVI-I пол. XVII ст» є самостійною та завершеною науковою роботою, виконаною особисто дисертантом у виді кваліфікаційної наукової праці на правах рукопису. Дисертаційне дослідження містить науково обґрунтовані теоретичні та практичні результати, характеризується єдністю змісту та свідчить про особистий внесок автора.

Дисертаційна робота «Урбаністичні фортифікаційні комплекси міст Поділля у II пол. XVI-I пол. XVII ст» за своєю актуальністю, ступенем новизни, постановкою та способом вирішення поставлених питань, теоретичним і практичним підґрунтям та обґрунтованістю одержаних результатів відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової

установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44 (зі змінами від 03.05.2024) та наказу МОН України №40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12.07.2019 р.), а її автор, Литвинчук Ілля Володимирович, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 19 *Архітектура та будівництво* за спеціальністю 191 *Архітектура та містобудування*.

Офіційний опонент:

Ректор

Державного закладу «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»

доктор історичних наук, професор

_____ Андрій КРАСНОЖОН